

KIS-842 – Gl. premiers soins, secouriste

(YBAN ha GE – 25 02-07 03 05)

[YBAN – 25 02 05] Gl. *secours d'urgence, premiers soins*, Br. *arouelioù kentañ, arouelioù difrae* ?

Gl. *secouriste*, Sz. *first-aid worker*, Al. *Unfallhilfer, Sanitäter, Ersthelfer*. Sklaer eo, anv zo a skoazell gentañ evit a sell an arouelioù mezegel. Soñjal ivez e *gwarded, gwarez*. Un termen zo da gaout o talvout "skoazeller evit an arouelioù kentañ". Da 'm meno *skozell* zo da lakaat a-gostez. Iw. *garchabhair* < *gar* (nes) + *cabhair* (skoazell) pe *gartharrthail* < *gar* + *tarrthail* (skoazell, *gwarded*), Kb. *cymorth union, triniaeth feddygol gynnar* "first-aid". E henvrezhoneg ez eus *cantguoritiat, guoritiat, porthitoe*. Kinnig a rafen Br. *kentwarded*. Termal a ran etre Br. *kentwardedour* ha *kentwardiad*. Gl. *secourisme* a ve Br. *kentwardedouriezh*.

[GE – 26 02 05] Br. *arouelioù kentañ, arouelioù difrae*, ya. Diegi 'm befé oc'h enfredañ *gwarded* pe deveradoù amañ c'hoazh. Me oar da ziegi te oc'h ober gant gerioù o tont eus amprestoù mar gozh vent, met ne gilfen ket rak *sikour* : *kentañ sikour, sikourer, sikourerezh*... (war La-16, p. 160, e weli e 'm boa klasket degas *sikour* endeo, hep berzh !)

[YBAN – 27 02 05] Br. *kentañ sikour, sikourer, sikourerezh* ? Soñjet 'm boa e oa re ledan sterva termenoù evel *skozeller, sikourer*... Gwir eo e lavar GBAHE : "**sikourer** [1] Den zo e vicher, e gefridi reiñ sikour d'unan all war e vicher, e labour. [2] Den zo ezel eus un aozadur hag a sikour ar c'hloazidi, an dud paket er gwallzarvoudoù, en ur gwall bnk." An eil despizadur zo an hini a ro Pet. Rob. da **secouriste**. Daoust da se e kavan un harz bennak, anzav a ran. Mard an da skoazellañ — da sikour — tud c'hloazet en ur gwallzarvoud e vin ur *skozeller*, ur *sikourer* (NDBF. "aide, personne qui aide"), evit ur *secouriste* ned on ket avat. Pet. Rob. a lavar ivez : "Personne appliquant les

méthodes de sauvetage du secourisme (isl. ganin).” Arabat disoñjal e c’hounezer ar *brevet de secourisme* goude ur stummadur gwirion, *brevet* roet d’ar studierion war ar Vezekniezh ivez. Da ’m meno n’o deus ket tud *An Here* prederiet gwall hir war ar gudenn, rak ur *sikourer* ned eo ket dre ret ezel eus un aozadur kentañ skoazell. Un diskoulm marc’had mat d’ar sell kentañ a dra sur, met ha n’eo ket astenn an nask betek re ? O lenn en ur gazetenn (hunvre gaer !) : “*Kalz a sikourerion oa deuet da geñver an dirfeud-se...*”, diaes gouzout ha skoazellerion hep prientidigezh, amezeion lakaomp, pe tud stummet evit an arouelioù kentañ e ve. Da ’m meno e ranker ober un distro d’ar galleg evit gwelout *secourisme* dindan *sikourezh*. Kement hag amprestañ e ve kenkoulz *sikourist*, evel *tourist*. Hag ur *sikourer* n’eo ket ur *sikourist* dre ret.

Kement-se lavaret, sed en deus va lakaet da soñjal e *kentwardour* :

Lenn a ran DGVB 198 : “**guoret** [...] *Guo-ret* est composé avec le radical *ret* « courir », comme le lat. *succurro*#, de **sub-curro*# ; le sens primitif de « courir sous » semble apparaître encore en Gall. ancien.” A se e welen unan bennak o tont diwar red d’ober war-dro ur gloaziad...

Dervaet gant GPC : “**gwardaf** [...] yn *llythr*. rhedeg dan(odd) (a fagodd yr ystyr ‘helpu’, &c., fel y gwnaeth y Llad. *succurro*)”, gant ar c’hennotadur “gwellaat, yac’haat, saveteiñ” ; “**gwardiawdr** [...] *saviour, rescuer* ; “**gwardig** [...] *delivered, redeemed, ransomed, saved ; healing, curative, medicinal, remedial.*”

A zo muioc’h : e levr MONFORT *Gerioù evit komz brezhoneg bemdez* (GEKBB) e welan “*gwarded mezegel secours médical*”. Hag ur c’hemm a lakae TURIJAW etre *skoazell* (“aide, secours”, p.177), termen hollek ha *gwarded*, termen arbennikaet a-zave gant ar saveteiñ (*Sz. rescue*) ? Ha ne c’haller ket mont da heul ha deverañ ? Neuze, *gwardiad* ls. *-ed* e-lec’h *kentwardour* ? Pe *gwardedeg* ls. *-eion* evel Kb. *gwardog* ?

[GE – 28 02 05] Anzav a ran e oa *sikourer* un diskoulm marc’had mat, kinniget hep bezañ prederiet hir war an ergeñverenn. Fellout a rae din dreist holl gwardediñ *gwarded* ha deveradoù. Arveret ’m eus *gwarded-* er Stlenneg hag e lec’h all gant ar ster “derc’hel e-maez argoll”, pa na welan verb brezhonek all ebet gant ar ster-se, Gl. *préserver, sauvegarder*. Astenn nask *gwarded-* evit

merkañ micher ar *first-aid workers* a gleven evel lakaat en argoll intentadur an termen-se hag e zevedadoù.

Ul loaz na 'c'h eus ket klasket korvoiñ eo *-porzh-* bezant e hen- ha krennvrezhoneg koulz hag e kembraeg. Ar gudenn e ve penaos e gorvoiñ : *a*) pe hep rakger, ha sevel an termenoù *porzhour*, *porzhouriezh* (da vezañ dispartiet diouzh *porzher* (*tredan*), *porzhiad* (*kafedi*)) — met penaos merkañ an ober e unan evel m'en intenter e Sz. (*first*) *aid* ? *porzhad* ? Anzav a ran n'eo ket gwall vastus degas ul lostger all en ur vaezienn devedañ strizh ; *b*) pe gant ur rakger a ve dezhañ daou amkan : spizañ ar ster, diforc'hekaat ; neuze, pe mont da heul Kb. *cymorth-*, o sellout Br. *kemporz-* arveret en nijerezh evel pell a-walc'h evit na ve zaremouezh ; pe dibab ur rakger o verkañ un doare eus an ober evel buanded an emell, da skouer, *prim-* : *primborzh*, da splet dezhañ bezañ berr, diforc'hek hep skoazell ul lostger, aes da zeverañ : *primborzh* g., *primborzhañ*, *primborzhour*, *primborzhouriezh*. Ar rakgerioù all o verkañ ar vuanded zo ganto displetoù : *trumm* a 'm eus kinniget evit merkañ ur rannbarzh nes met kevarall eus ar vezekniezh : *trummad*, *trummadour*, h.a. (La-09 332) ; *buan*, *difrae*, *mall*, *kevall* n'int ket ken bastus ent sonel hag, ent sterel, ne zougont ket ar c'heal bezant e *premier*, *first* ; evit a sell ar rakgerioù a skalfad durc'hadurioù ledan, e vankfe ivez dezho spisted kealel : *dar-*, *er-*...

[YBAN – 04 03 05] A-du ganit evit **primborzh*. Lezet 'm boa *porzh* a-gostez gant ar soularget ez eo : *porzh* elektronek, *porzhiad* ar c'hafedi, *kemporz* ar c'hirri-nij, *porzherezh* tredan, *porzh* mor, *aerborzh*... Ha *porzhidur* an hentoù ! Peadra d'ar gwered klañvgarr da reuziañ, hep ket a var. Evit *gward* zo da zilezel ivez, a-du ganit ivez (sl. GEAK. : *gward* Gl. *aide sociale*, *gwarderezh* Gl. *assistance (sociale)*, *Stad warediat* Gl. *État protecteur*...). Dav ober un dro ouzhpenn e-touez al loazioù : hBr. *arguil*, *guil*, *cobrant* /*courant*, *loch* (Kb. *llawch*, *llochi*). E 'm malad da W eus an 25 02 05 e venegen Iw. *garchabhair* < *gar* (nes) + *cabhair* (skoazell). Bez' hon eus ar c'hevatal brezhonek gant hBr. *cobrant* a ve Br. *kevrant*, moarvat. Penaos ober gant hBr. *cobrant* "secourable" ? Mirout Br. *kevrant* gant ster Gl. *secourable*, ha neuze devedañ evit kaout ur c'hevatal da Gl. *secouriste*, evel Br. *kevranter* da skouer ? Neuze e teufe Br. *kevrantiñ* da harpañ *skoazellañ* ha *sikour* ? Deouezus a-walc'h eo *kevrantiñ*, a gav din, diwar kennotadurioù o tont eus *kevrann*, *kevrant*, *kevrantiñ*, *kevreidiñ* ?

[GE – 01 03 05] E gwir n'on ket peurlaouen gant *primborzh*, ent sonel dreist-holl : ennañ ez eus teir divgenonenn (*pr-*, *-mb-*, *-rzh*). Evit da 'm fenn bezañ kentoc'h gant va levr barzhoniezh, ez on prederiet abaoe dec'h gant ar gudenn-mañ a yezhouriezh. Setu diskoulmoù all on tremenet drezo lerc'h ouzh lerc'h, roet hervez ar goulun *a*) ar verb [*secourir*], *b*) ar pennanv o verkañ un ober dibarek [*first aid*], *c*) anvad an oberour [*secouriste*], *d*) an obererezh, ar vicher [*secourisme*] :

1. *a*) *porzhiñ* (krBr. "porzit "secourez"), *b*) *porzhad*, [*kentañ porzhad*], *porzhadur*, h.a., *c*) *porzhour*, *porzhader*, *porzhadour*, *d*) *porzhouriezh*, *porzhaderezh*, *porzhadouriezh* ;
2. *a*) *porzhidañ* (amprest Kb. *porthid*), *b*) *porzhid* g. [*kentañ porzhid*], *c*) *porzhider*, *porzhidour*, *d*) *porzhiderezh*, *porzhidouriezh* ;
3. *a*) *deborzhiñ* (*de-* o kennotañ ul lusk etrezek, gant mousdave sterel ha sonel da Br. *debarzh*, ivez da Kb. *dyborthi*), *b*) *deborzh* g. [*kentañ deborzh*], *deborzhad*, h.a., *c*) *deborzher*, *deborzhour*, *d*) *deborzherezh*, *deborzhouriezh*.

Mar be notennoù da reiñ, e rofen 4/10 da **1.** (diaezet on gant an ezhomm a zo da zeveañ gwech diwar *porzh-*, gwech diwar *porzhad-* hepken evit hepkoriñ ar mesk gant deveradoù all (*porzher*, *porzhiad*), hep bezañ gwarantet a du 'rall diouzh ar mesk en arver. Reiñ a rafen 2/10 da **2.** (re goustus eo al lostgeriañ dre *-id*, hag amañ ne ve graet gantañ nemet evit an diforc'hekaat, hep stagañ durc'hadur ster ebet dezhañ). **3.** a notennfen 6/10 (*de-* zo dezhañ ivez ur roll diforc'hekaat, hag evel rakger e kefleugn mat ar roll-se pa zaskemm neuz an termen gwel eget ul lostger ; ouzhpenn se ez eus un derez kantabeg amañ gant *de-* ("lusk etrezek"), rakger pell a vezañ ken rouez er yezh hag al lostger *-id*).

[GE – 06 03 05] A-gentouez, treiñ ouzh hBr. *cobrant* ne gav dirazañ harz muiek ebet. Na vir ket a vont d'un dezrann kealel pishoc'h.

Da gentañ, merzhomp poentegezh ergeñverennoù *secouriste*, *first aid*, h.a. E-touez an holl skoazelloù a c'haller reiñ n'eus *first aid* nemet en amveziadoù dibarek : an darvoudoù argollus, kreudel. Ne reer ket anv a *secourisme* en tachennoù bredel, kefredel pe speredel. Arnevez eo keal ar skoazell roet da geñver an darvoudoù argollus : nodet eo ar gerioù *secouriste* e 1905, ha *secourisme* e 1943. Dav eo bet, en holl yezhoù arnevez, gwezhiañ ur rikladur ster adalek un termen a ster nes. Ar yezhourion c'hallek o deus

goveliet termenoù dre stagañ al lostgerioù *-iste, -isme* ouzh ar ger en arver *secours*, dre se lamet holl gemeradioù boas ar ger nemet unan, kemeradur dibarek o deus korvoet a-dal d'an ergeñverenoù arbennik nevez. Diouzh o zu, e vez kentoc'h tuet ar yezhourion vrezhonek da loc'hañ diwar gerioù aet e-maez arver pe (bet) arveret er yezhoù keltiek all. Lemmoc'h e tle bezañ ganto an damant d'an armerzhegezh : o vezañ ma tegasont loazioù kanteulel nevez e tleont kenderc'hañ hanc'herioù na vevezont ket betek re al loazioù-se ; en degouezh a studiomp, gwell na aberzhiñ ul loaz puilh e varregezhioù evit arouezhiñ un ergeñverenn boentek.

Dre an damant-se e 'm eus kavet gwell na zeverañ diwar *gward-*, pa gaven euverus troc'hañ diouzh an termen-mañ ur steriegezh na gaver gant hini all. Kinniget 'm boa *deborzh-* dre abegoù a sonelezh marteze, met dreist-holl pa zeu ar rakger da zaskemmañ a-walc'h neuz an termen disoc'h evit ma c'hallfe (-)*porzh-* kenderc'hel e remzad hep ma ve degerc'het betek re e steriegezh gant *deborzh-* (an abeg all eo e tegas *de-* ar c'heal "lusk etrezek").

Dre un damant heñvel e 'm be diegi o teverañ diwar *kevrant*. Istor an termen e henvrezhoneg a ziskouez e veze arveret kenan e domani ar spered-elezh. Loth, en e *Chrestomathie* hag e RC 47, 160-163, a ro un aridennad anvennoù tennet eus *Cartulaire de Redon*, an holl pe dost anvennoù beleion, menec'h, eskibion, abaded :

“*Kobrantgen*, évêque de Vannes ; *Courantgen*, évêque — *Cobrantmonoc* et *Courantmonoc* — *Corantdreh*, début du IX^e siècle — *Hailcobrant*, presbyter, testis ; *Haelcobrant*, abbas (an 904) ; *Haelcourant* (an 848). Villa *Cowrant* (XII^e siècle) située aux environs de l'île de Locoal, commune de Locoal-Mendon, sur la rivière d'Étel. *Cowrant* existe aujourd'hui encore. On le trouve écrit *Caurant*, mais on prononce *Caorant* ou *Caourant*. En bas-vannetais, dans les documents officiels (églises, cadastres) le prénom *Corentin*, etc. (saint Corentin) se prononce dans le peuple *Caorant* [not. : On le trouve encore au XVI^e s. : *Courant*, Cart de Quimper]. *Corentin* est un dérivé de *Cobrant* ; an 859 : *Courenti(n)*. Cart. de Landévennec : *Chourentinus* [not. : On prononce souvent *Caourintin*]” (RC 47, 160-161).

Ma, ne ven ket tomm ouzh al leterc'hadoù a rafe eus ar beleg *ur secouriste* a 'n eneoù pe eus ur *secouriste* ur beleg a 'r c'horfoù...

[YBAN – 06 03 05] Kendrec'hus kenan da evezhiadennoù a-zivout *cobrant* hag “istor an termen e henvrezhoneg a ziskouez e veze arveret kenan

e domani ar speredelezh”, e brezhoneg da vihanañ, rak ne hañval ket bezañ an degouezh en iwerzhoneg. Prizius *RC*, a du ’rall. Neuze : *Notre-Dame du Bon Secours* ?

OK : Gl. **secouriste**, Br. *deborzher*.

[GE – 07 03 05] *Notre-Dame du Bon secours ? Itron Varia Gevrant* moarvat ? Pe *a Gevrantiz vat* pe *Hegevrant, Eogevrant* (an henvrezhonegerion ne vezent ket lent rak an deverañ !)